

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 5. No. 18. 1940

TÜRK HAKİMİ FARABİNİN UDU

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Hakim ve feylesof Farabının tercemei halinden bâhis eserlerde musikişinas olduğunu ve bir musiki aletinin tarafından keşfedildiğini öğreniyoruz. (Elmedhal fi musiki) eserini musiki tarihi âlimleri pek mühim buluyorlar. Bunun fransızcası da basılmıştır (1).

İbni Ebi Usaybia, Tabakatül'etıbbâ eserinde (2): (Farabi) ilmi musikinin nazariyat ve ameliyatında gayei kusvaya vasıl olmuştu. Mu-maileyh bir musiki aleti icad etmişti. Çaldığı vakitte insanın bilcümle hissiyat ve infialâtını tahrik ederdi, diyor.

(سيف الدولة حمداني) nin sazen-deleri biraz fasıl yapıdıkta şeyh (Farabi) ademi iltifat ve çendan istimama tekayyüd etmeyip kendi cebinden biraz ağaç parçaları çıkarıp birbirlerine zam ve bir garib saz peyda ve serâgazi negamât eyledikte ehali meclise dıhk (gülme) ârız olup ol kadar güldüler ki bi-hud olunca ondan ol aleti bozup üslûbi âhar üzere edip çaldıkta cümle bükâ edip ağlaştılar ve yine bozup bir tarzı âhar üzere çaldıkta cümlesi hâba varıp Farabi dahi âlâtın alıp bir kimse vâkif olmaksızın çıkıp gitti. Hâbdan kalktıktan Farabiden nişan bulmadılar. Seyfûddevele buna pek ziyade muhabbet edip ikram eyledi . . . diye yazılıdır. Birinciden Farabının iyi bir musikişinas olduğunu, bundan da musiki hakkındaki liyakatinin efsaneleştiğini öğreniyoruz. Demek ki Farabının musikiye, musiki negamatına ve nazariyatına derin vukufu vardır.

(1) Kitabu L-Musiqi Al Kabir T. I ve II (Baron Rodolphe D'Erlanger) 1930, 1935, 1938 Paris. P. Geuthner

(2) Tıp Tarihi Enstitüsü kütüphanesi. Cilt 1. S. 134 - 140.

(3) Sütlücede Mahmud ağa camii imam ve hatibi Hasan Ayni nushasındaki nôtundan.

**VAKİTSİZ ÖLEN GENÇ TIBBİYELİ NAŞİDİN
(1911 - 1935) BURSALI HEKİM ALİNİN ESERİ
ÜZERİNDE BİR TEDKİKİ HAKKINDA**

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

1933 de Tıp Tarihi Enstitüsü kurulduktan 2 sene sonra son sınıfa yaklaşmış Naşid isminde bir genç tıbbiyeli, bir gün gelerek, eser yazmış Türk hekimlerinin ilme hizmetleri derecesi nedir, bunları nasıl anlayabiliriz? dedi. Ben de, dedim ki: Eğer Türk hekimleri terceme ve muktebes olmayıp da orijinal eserler vücuda getirmişlerse ilme hizmetleri büyüktür. Bu nokta da ancak yazdıkları eserleri tedkik etmekle aydınlanabilir ve şahsî fikir ve buluşlarına göre şahsiyetleri meydana çıkar. Bunu kavrayabilmek için bütün bu eski eserleri birer defa gözden geçirerek şahsiyetlerini bildirecek noktalar toplanmalıdır.

O halde bir eser tavsiye ediniz. Boş zamanlarımda başlayayım dedi. Ben de şimdiye kadar bu noktadan elenmemiş eserlerden Bursalı ıtlak olunan Ali (1) nin (Bidaatülmübtedi) eserinden başlayın dedim.

Enstitü kütüphanesinden alarak tedkik ettiği bu nushayı taradı ve bu notları getirdi :

(1) Hassa hekimlerindedir. İstanbulludur. Bursada oturduğu için Bursalı Ali diye şöhret bulmuştur. 1160 (1747) de Bursada ölmüştür. Bursada Mevlevihane karşısındaki künbed arkasında üstadı Ömer Şifai yanında medfundur. Yalnız kabrini aradığım halde bulamadım. Ömer Şifai kabri Bursadaki kadirşinas meslekdaşlar tarafından tamir edilmiştir. Yanında yatmasına göre hekim Bursalı Ali için de bir taş dikilmesi doğrudur. Burada bahis mevzuu olan (Bidaatülmübtedi) eseri hurufi heca sırasile devalardan bahseder. Kınakına, ipekakoana, narcili bahrî ve tıbbî kimyaf üzerine lisanı efrenc (lâtinçe?) den dilimize çevirdiği eserlerinin ve daha başka tıbbî risalelerinin İstanbul kütüphanelerinde müteaddid nushaları kolaylıkla bulunabilir.

— ارنجیون (قرصنه) İbrahim dikenı. Sultan Bayezid aşşabları beyninde ارنجیو ve mayasıl kökü demekle şayıdır.

— اسپرماست. Frengistandan getirip Galatada satılır. İspermaçeti ve ispermaseti derler.

— اسطحو دوس اصغر (beynennâs sarılık otu) diye maruf.

— انطوفیاوس ve قرنفیل الدکر. انطوفیاوس dahi derler. Beynel'attareyn erkek karanfil demekle meşhurdur.

Tibbiyeli Naşid

— حشیشه الجرب. Türkide lâfzı efrencî ile iskaptiyoz demek bey-nel'uşşabîn şayı' olmuştur.

— حشیشه الفلج. İstanbul ahalisi indinde karçiçeği ve baharçiçeği demekle maruftur.

— رحما اقطی. Lâfzı yunanidir. Ahalii rum beyninde يومروری demekle mütearef bir ottur,

- ربه السوس. Avâmı nâs ve attarın miyan balı derler.
- ربحان قرنفلی. Şamışerifte olur. Karnfil rayihasındadır.
- بلاب الارض. Bursada çok bulunur. Edirne'de çok olurmuş.
- وج مائی. Halen attarlarımızda bulunur.
- هبوقطادی. Halen attarlarımızda teke sakalı ve حبة التیس diye satılır.

Ve şunları ilüve etti :

— Müellif türkçe mukabillerine dikkat etmiştir. Malûm olanları koymuş, bilmediklerini ve bulamadıklarını bırakmıştır.

— Eczacılar da mevcut olan ilâçları çok iyi tanıyor. Avrupadan gelen ilâçları biliyor. Halkın bunlara ne isimler verdiğini söylüyor. Gayrimüslimlerin verdikleri isimleri de arada zikrediyor. Mevâd ispençariyenin menşe'lerini biliyor. Şunu anlıyoruz ki az amma kendi bilgi ve görgülerine eserinde kıymet vermiştir. O halde malûmatı vâsi bir hekimdir.

— Memleketimizde yetişen tıbbî mevâd ve yetiştiği yerleri tanıyor. Sırası gelince bunların yetiştiği yerleri de işaret etmiştir. Halk da birçok ilâçları tanıyor.

— Sultan Bayezid aşşabları tabirinden İstanbulda Bayezid semtindeki eski eczacı (akkar=attar) dükkânlarında icrayı san'at eden eczacıları anlamak iktiza etmektedir.

Naşid bu eseri boş zamanlarında tam tedkik edemedi. Kendisi bunu tekrar tarayarak eser sahibinin esaslı fikirlere de temas edecekti. Fakat genç yaşında birden 16 temmuz 1935 de anî bir buhran neticesi öldü. Bu çok ciddi ve dürüst arkadaşın çok yaşamasını istedik. Onun ölümü pek vakitsiz oldu ve tıb tarihimiz de çok meraklı genç bir uzvunu kaybetti. Bursalı Ali ve eserleri hakkında bu etüd devam edecektir. Bunu yapacak arkadaşlar Naşidin ismini hürmetle yad edecekler ve onun aramızdan üfulüne çok üzüleceklerdir.